

№ 92

**Уривок з книги митрополіта Василя Липківського
«Історія Української Православної Церкви.
Розділ VII: Відродження української церкви» про
«надзвичайні» собори 1930 р. [після 1932 р.]**

ПІСЛЯ ДРУГОГО ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ЦЕРКОВНОГО СОБОРУ

Тут власне мені варт би було й покласти перо, бо як вийшов я з ВПЦР в день мого звільнення [1], то вже більше й не ходив туди й абсолютно ніяких зв'язків з керівними органами ВПЦР не мав. Хоч ще 2 роки я жив коло св. Софії в 10 сажнях від ВПЦР, але ні один з єпископів, ні один з членів ВПЦР (крім Чехівського), майже ніхто з священників не заходив до мене, всі як чуми цуралися; був кілька раз лише митрополит Микола Борецький, але ухилився від розмов на церковні теми, а я не питав. От же лише дещо, і то стороною, доходило до мене; ВПЦР навіть про те, що персонально мене торкалось, нігде мене не сповіщала...^{*} Запевне, слова Карина представникам Собору, що я можу залишатись і настоятелем Софії, і єпископом, і всі справи про мене в ДПУ припиняються, були нахабною брехнею. Суворо заборонено було поминати моє ім'я в церкві, і коли священник Микільської парафії мене пом'янув, його негайно виключили з УАПЦ. Коли парафія при Покровським монастирі запрохала мене за настоятеля до себе, цю парафію ледве не закрито, а священника, що «не виховує парафіян», виключено, з УАПЦ, а потім кинуте до в'язниці. Правда, ВПЦР на настирливе прохання парафій кілька раз дозволила мені служити, але Юнаків збирав і поширював усякі брехні про мої промови, розмови.

Але ліквідатори з ВПЦР, коли вони взялись виконувати завдання ДПУ, цебто ліквідувати УАПЦ й мене особисто, мусіли, запевне, далі провадити свою працю. І от на Микільських зборах 1928 р. [2] зріченець від віри Коляда від імені комісії з себе, другого зріченця Грушевського й зрадника Лапчинського виступає з цілком ліквідаційною доповіддю «про дослідження життя УАПЦ». Але з за цієї комісії в цій доповіді нахабно виглядає кругітська голова та зрадницький язик третього зріченця Ромоданова. В чому вони тільки не обвинувачують УАПЦ й мене особисто? І націоналізм, і шовінізм, і політиканство, й антирадянство, й що «втирали очки» владі — все тут є. Особисто ці зріченці ганебний наклеп на мене наводять, ніби я зрікся якихось підписів, яких не робив, тут і брехня про «Троєцькі збори» і всякі провини «вищого керівника». В цей же тон співає й Малюшкевич у своїй доповіді (власне в мене й запозиченій) про служіння єпископа та священника УАПЦ, і навіть митрополит Борецький потрапляє за ними, що шовінізм, ан-

^{*} Крапки в тексті.

тирадянство це «первородний гріх» УАПЦ. Та разом з тим ці ліквідатори все ж твердять, що «майбутнє релігійного життя на Україні належить тільки УАПЦ, що УАПЦ є «національна Церква», що УАПЦ «будує сам народ».

Але от влітку знов, кажуть, прибув Карин і підняв кулака проти ліквідаторів: Що ж ви, мовляв, товариші, взялись ліквідувати УАПЦ, втираєте нам очки визнанням її шовінізму, контрреволюції і разом з тим кажете, що їй належить майбутнє. От же робіть справу широко, перестаньте втирати нам очки...^{*} Тут же Карин, щоб показати з свого боку ширість, кожному дав по ділах його: Ромоданів одержав видну вчительську посаду й для себе й для своєї дружини, не знаю, чи зрікся він сану і віри, тільки, запевне, як радянський вчитель, веде антирелігійне виховання. Говядовського дружина теж одержала вчительську посаду. За те на грішників вийшов «протокол ВПЦР № 136». Мені стороною пощастило його прочитати і здивуватись, як справді ліквідатори з ВПЦР перейнялись від Карина ліквідаторськими здібностями.

Мене вони ще виключили з УАПЦ трохи прикритою фразою: «не запрохувати митрополита Липківського на служіння»; Чехівський не втік своєї долі: його виключено й зі складу ВПЦР і з УАПЦ, так само й його брата Миколу, що був пан-отцем. Взагалі цим протоколом виключено всіх, хто був засуджений владою, або обмежений в правах. От же виключили з УАПЦ всіх, починаючи з Христа, апостолів, мучеників, цебто фактично ліквідували Церкву. Залишились лише Коляди, Кобзарі, Грушевські, Говядовські, але й вони не забарились самі себе виключити від УАПЦ і від віри.

Але зліквідувавши, поховавши УАПЦ, треба було, щоб ліквідатори припечатали її гроб своєю «соборною» печаткою. І з цим ділом забарилось. ДПУ чи само видумало, чи справді знайшло якийсь політичний гурток «СВУ» (Спілка Визволення України). Цим, СВУ ДПУ мало на меті зліквідувати «петлюрівщину», а загалом уже пришило до цієї справи й УАПЦ, щоб зліквідувати й її. На суд поставили лише двох Чехівських, бувших видних політичних діячів, але без суду зліквідували, зіслали майже половину священників та інших вірних УАПЦ, що їх треба було зліквідувати; з одного Києва пішли на заслання найкращі священники: Красицький, Карпов, Ходзицький, Хомічевський, протод. Пивоварчук, що про СВУ чи будь яку політику й не знали нічого, і багато інших, а багато й розстріляно. Та ще не відбувся суд над СВУ, як уже своє завдання цілком виконали ліквідатори з ВПЦР.

Січня 28-го 1930 року були зібрані єпископи УАПЦ і з 40 священників, їх оголошено «надзвичайним церковним Собором», і вони винесли «соборну» ухвалу про ліквідацію УАПЦ, а разом з тим і митрополит Борецький і всі єпископи самоліквідувались, припинили своє духовне керівництво, залишившись лише «служителями культу» при церквах при яких зареєстровані; са-

^{*} Крапки в тексті.

моліквідувалась і третя ВПЦР і всі її Окр[угові] П[равославні] Ц[ерковні] Р[ади], МПЦ — одно слово «Всеукраїнська церковна ліквідація».

Стоїть лише порівняти ухвалу цього «Собору» з поданою на суд над «СВУ» доповіддю ДПУ про УАПЦ, щоб переконатись, що ухвала «Собору» є майже дословна копія доповіді ДПУ, і на цьому поставити точку. Я її й ставлю, прикладаючи й саму цю ухвалу¹, з якої видно, що аж ніякого церковного духу на Соборі цих христородаців не було, це були просто політичні збори зрадницького єпископату та духівництва УАПЦ, що склали цілком політичну ухвалу, виконали до краю завдання ДПУ, які інші й не могли бути як ліквідаторські до УАПЦ. Голосом цього Собора говорив не Христос, не Церква, а ДПУ. А може ці єпископи та священники наклепали на свою Церкву та її діячів, «починаючи з митрополита Липківського», від якого й самі почалися, цією брехнею гадали спасти УАПЦ й себе самих від більшовицької небезпеки? Але брехня взагалі не є «кінь для спасіння», а брехня на Церкву це є лише справжнє христородавство...*

Та Радвлада утворила цю «Соборну» ліквідацію УАПЦ, запевне, лише про людське око; в затінку цієї ліквідації вона робить справжню й невинну ліквідацію взагалі віри й Христової Церкви за своїм комуністичним програмам, і в першу свою п'ятилітку [3] взялась до ліквідації УАПЦ, як наймолодшої, значить найменш тривкої, та ще й такої, що дуже захоплює селянство. Комуна в останні часи «повернулася лицем до села», опановує українське селянство, усуспільнює й українську землю, й селянські коні, й воли, й корови, і самих селян під своєю диктатурою, заводить радгоспи, колгоспи без попів, без церковів, хоче все селянство обернути в безвірницьку спролетаризовану масу. Самих попів повним унеможливленням для них та їхніх родин життя в радянській державі цілими гуртами жене до зречення сану, цілком унеможливила заснування релігійних шкіл, видання часописів, книг релігійного змісту, і взагалі цілком нищить і релігійний, і національний дух українського народу, робить духовну руїну; а коли робить, то й зробиць... Зав'язала вже в жидівський мішок міста та робітництво, зав'язе й селянство...**

Наша рідна земля, наш рідний народ, зпоконвіку мають таку тяжку долю, що їх в певні терміни заливає всяка повінь. Колись, кажуть, наша Україна вся була залита морем, зкована льодом, завмерла. Але зійшло море, ростав лід, і

¹ В своїй історії рукопису митр. В. Липківського Н. Бурчак каже, що «наприкінці рукопису було наклеєно вирізки з Газет з заявами деяких єпископів та священників УАПЦ про зречення Церкви і християнської віри» (див. Додаток ч. 1.). Між тими вирізками мусіла бути також і ухвала «Надзвичайного Церковного Собору» з 28-го січня 1930 р., але її до цієї копії праці митр. В. Липківського не було додано. (*Примітка Семена Савчука*).

* Крапки в тексті.

** Крапки в тексті.

вона як квітка росквіла й прийняла на своє лоно наш рідний нарід. Та й його скільки раз заливала ворожа повінь? Мабуть ще за часів переселення народів в 4-му, 5-му віках, народна повінь дуже заливала наших прабатьків на їхній землі.

Потім уже в історичні часи наш народ до краю заливала й повінь половецька, й повінь татарська, й руїна кримських ханів. Та вся ця руїна й прийшла й відійшла, а народ наш живе й потужніє. Навалилась на наш народ не тільки фізична, а й духовна повінь і польська й московська, обертала в руїну не тільки землю, а й віру і саму душу нашого народу. Але й вона як прийшла так і зійшла, а народ наш живе й відроджується...^{*} На Бога надія, що й жаклива комуністична повінь, що зараз своїми хвилями намагається з головою залити наш народ, звести зі світу і його віру і Церкву, і все, що для нього найдорожче, всю його людську природу, його волю, націю, теж зникне, як і прийшла, а народ і від неї врятується й житиме.

А свята Українська Автокефальна Православна Церква — вона, як і Христос, голова її, воскреснувши з мертвих, вже більш не вмирає, смерть над нею вже власти не має...^{**}

14/23 жовтня р[оку] Б[ошого] 1930.
Дев'яті роковини моєї хиротонії¹⁾

ПРИМІТКА²⁾

Тим часом життя йде й невинно висуває свої вимоги...^{3*} І як ліквідація УАПЦ нагадує обставини смерті Христової перед Його воскресінням...^{4)*} Уже помер Христос, вже Його поховано, привалено гроб каменем, а між тим вороги його неспокійні, воїни прийшли до Пилата і кажуть: «Цей обманщик казав: на третій день воскресну. Так звели забезпечити гроб вартою, щоб ученики не вкрали Його і не сказали, що Він воскрес із мертвих...»^{4)*} [4]. Хіба не те ж саме трапилось і з Українською Церквою? Уже згряя христопродавців, що оголосила себе «синедріоном» [5] — «надзвичайним церковним собо-

* Крапки в тексті.

** Крапки в тексті.

¹ Хиротонія митр. В[асиля] Липківського відбулася 10-го жовтня за старим стилем, а 23-го жовтня за новим (між старим стилем і новим є 13 днів різниці), отже правильна дата його хиротонії була 10/23 жовтня, а не «14/23 жовтня», як тут подано. Тому що дата «14/23 жовтня» є подана також у книжці «Відродження Церкви в Україні 1917-1930» та в інших копіях, треба припускати, що вона так була написана в оригіналі (*Примітка Семена Савчука*).

² Цю «Примітку» митр. В[асиль] Липківський мусів написати щонайменше два роки по закінченню писання «Історії». Це видно з того, що в ній він згадує про події, які наступили вже по 1930 році, як наприклад про єпископа Полікарпа, який був висвячений в 1932 році. (*Примітка Семена Савчука*)

^{3*} Крапки в тексті.

^{4)*} Крапки в тексті.

^{5*} Крапки в тексті.

ром», винесла смертний присуд Українській Церкві, поховала її, привалила гроб її каменем своєї постанови; вже всі більш чесні прихильники й працівники цієї Церкви і навіть митрополит Микола Борецький, що був почесним головою цієї зграї ліквідовані, зіслані, розстріляні; уже й ті «діячі» зі зграї хриstopродавців, що для ДПУ були вже непотрібні в Церкві, єпископи — Ромоданів, Грушевський, Чулаєвський, Кротевич, Дахівник, та їхні співробітники з священства й мирянства, як Говядовський, Коляда та інші, прилюдно зріклися і Церкви і віри, стали «повноправними совітськими громадянами»; уже й митрополит і всі єпископи самоліквідувались, зріклися свого єпископського служіння, залишившись лише служителями культу при церквах, що до них зареєстровані, — а ДПУ все ж неспокійне.

І от не пройшло й року після скликання «надзвичайного собору» хриstopродавців для похорону УАПЦ, як ДПУ скликає вже другий надзвичайний собор [6], щоб поставити варту коло її гробу; і ставить цю варту. Чому це? Запевне, це таємниця самого ДПУ. Ми можемо лише робити догадки. Річ втім, що ДПУ з першим надзвичайним собором уже надто перемудрило: воно не тільки зліквідувало УАПЦ, а й усю його організацію: ВПЦР, повіт[ові], район[ові] ради, зліквідувало служіння митрополита і єпископів.

Але все ж після всіх ліквідацій залишилось українських парафій щось коло 300. І в якому стані вони залишились? Вони сказалися вільними від усякого контролю крім звичайної в кожній Совітській спільці агентури ДПУ, вільними від усякого церковного начальства. Я навіть вітав такий стан українських парафій, в такому стані вони могли найкраще підготуватись до утворення в слухний час нового, уже справді церковного всенародно-соборноправного керівництва. Але ДПУ скоро суп'ятилось. Справді, в той час, як більшовицька влада всі свої інституції проймає самою суворою централізацією, вводить «єдиноначаліє» в усіх своїх фабриках, колгоспах, радгоспах, та всіх інших закладах, найбільше боїться всякої «груповости», українські парафії опинились в стані анархічному, стали окремими, незалежними гуртками людности, та ще в справі найбільш підозрілій для більшовиків — в справі релігійній.

І от в грудні 1930 року ДПУ скликає другий «надзвичайний собор» і на ньому виправляє свою помилку, відновляє всю церковну організацію з порушенням, запевне, всенародної та й іншої соборноправности, ставить варту коло гробу УАПЦ, щоб мати в своїх руках певні органи і певних відповідальних осіб за мертвий спокій української Церкви. За митрополита ДПУ призначає свого «завжди готового» комсомольця Івана Павловського і при ньому утворює Всеукраїнську Церковну Раду під головуванням його самого в складі лише трьох осіб (священиків), поділяє українські парафії на 7 єпархій і в кождо призначає єпископа, уже випробуваного в «завжди готовности», і при ньому Єпархіяльну Раду в складі секретаря і скарбника. От же надійна

варта коло гробу УАПЦ уже поставлена, вічний могильний спокій її вже забезпечено.

Але ДПУ, утворюючи свого митрополита як вартового коло гробу УАПЦ, мало на думці, здається, викопати ще один гроб і в ньому поховати ще одного небезпечного для себе покійника. Річ в тім, що предковичним осередком і церковного і національного життя українського народу є м. Київ, до нього завжди звертались думки, серця і мрії українського народу з усіх країв світу; Київ серце українського народу. От чому й митрополити Київські, хоч вони від татарів мусіли тікати до Москви, більш як 200 років жили в Москві, але все ж звались «Київськими і всієї Русі». Коли Московська митрополія відділилась від Києва, Київські митрополити більш як 200 літ жили у Вільні, але звались все ж «Київськими і всієї Русі». Осередком церковного життя України при всіх пригодах незмінно залишався Київ.

І от тільки митрополитові від ДПУ Павловському засвоєно титул «Харківський і всієї України». Всеукраїнська Церковна Рада перебуває вже в Харкові. От же Київ як предковичний церковний осередок українського народу кладеться в могилу, а замість нього висувається новий осередок — Харків — столиця більшовицької української інтернаціональної держави... * Так ДПУ «пустило в расход» зразу двох покійників і поставило надійну варту коло їх могил. Але певне ж воно, що ці небіжчики вже не встануть? Ми ж віримо, що вони все ж воскреснуть, і ніяка варту їх не встереже. Але ж коли? Перед Господом 1000 літ як один день, і один день як 1000 літ... ** А може ще на ДПУ вплинула і зміна відношення Польської влади до Української Церкви в своїй державі. Є чутки, що Польща визнала в себе Українську Церкву [7] й висвятила для неї єпископа Полікарпа (Сикорського) [8]. Позбавлені єпископів парафії радянської України могли оглядатися на Українського єпископа в Польщі...^{3*} У всякім разі лише, запевне, ліквідаційні й політичні причини заставили ДПУ надати українським парафіям від себе митрополита й іншу організацію...^{4*}

З оригіналом рукопису Вчс.^{5} Митр. В[асиля] Липківського згідно. Митрополит Ніканор [Абрамович] [9].*

Опубліковано:

Митрополит Василь Липківський. Історія Української Православної Церкви. Розділ VII: Відродження української церкви. – Вінніпег, 1961. – С. 167–175.

* Крапки в тексті.

** Крапки в тексті.

^{3*} Крапки в тексті.

^{4*} Крапки в тексті.

^{5*} Тут: «Всечесного».

Примітки:

[1] Митрополита Василя Липківського було звільнено «відтягя митрополитичого служіння під час II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня в соборі Св. Софії Київської 21 жовтня 1927 р. Одночасно він перестав бути членом Президії ВПЦР.

[2] Микільські Збори провадились як щорічні зібрання всієї ВПЦР за ухвалою, яку було прийнято у 1919 р. на Миколу весняного, тобто 22 травня.

[3] Першу п'ятилітку було оголошено в XV З'їздом ВКП(б) у 1928 р., який проголосив курс на колективізацію, як складову частину генеральної політичної лінії розгортання наступу соціалізму. Було складено Директиви на першу п'ятирічку на 1928/29 – 1932/33 рр.

[4] Тут йдеться про євангельський сюжет, де оповідається про події після поховання Ісуса Христа (Мтв. 27:62–66).

[5] Синедрион — найвищий судовий орган іудеїв, який знаходився в м. Єрусалим і складався з 72-х осіб. Головував у С. первосвященик Єрусалимського храму. Місцем зборів було приміщення у самому храмі. (Мтв. 5:22 26:59 та ін.)

[6] До I Надзвичайного церковного собору в січні 1930 р. церква мала назву «Українська Автокефальна Православна Церква» (УАПЦ). Після «акту самоліквідації», який підписали митрополит Микола Борецький і єпископат УАПЦ, вона перестала існувати. На II Назвичайному соборі в грудні 1930 р. парафії колишньої УАПЦ були перереєстровані під назвою «Українська Православна Церква» (УПЦ). Під цією назвою вона проіснувала до повної ліквідації впродовж 1930–1937 рр.

[7] Тут йдеться про боротьбу у 1920–1930-х рр. українських церковних і громадських організацій в Польщі за внутрішню українізацію Польської Автокефальної Православної Церкви, яку очолював митрополит Варшавський і всієї Польщі Дионісій (Валединський).

[8] Полікарп (Сікорський; 1875–1953) — митрополит УАПЦ на чужині. Закінчив Київську Духовну Семінарію у 1898 р. До 1917 р. працював столоначальником Київської Духовної Консисторії. З 1917 р. — начальник господарського відділу в Міністерстві ісповідань, віце-директор Департаменту загальних справ на еміграції УНР (Тарнов). З 1922 р. — ієромонах, ігумен-намісник Дерманського монастиря, потім намісник Віленського Свято-Духівського монастиря. З 25 лютого 1927 р. — настоятель Жировицького монастиря. 10 квітня 1932 р. відбулася хіротонія во єпископа Луцького. Був організатором двох підкомісій (1 — Луцька; 2 — Крем'янецька) по перекладу Св. Письма при «Комісії Перекладу Св. Письма та книг Богослужбових при

Українському Науковому Інституті у Варшаві». 24 грудня 1941 р. був призначений Адміністратором на тимчасово окупованих землях України, очолив УАПЦ. З 1944 р. — на еміграції. Спочатку в Польщі, потім в Німеччині. З 1950 р. у Франції. Упокоївся в м. Ольней-су-Буа 22 жовтня 1953 р.

[9] Ніканор (Абрамович; 1883–1969) — митрополит УАПЦ на чужині, активний учасник українізації Православної Церкви на Волині (1918–1939). Голова Волинського єпархіального з'їзду (3–10 жовтня 1921 р.), під час якого в Троїцькому соборі Почаївської лаври керував показовою першою українською богослужбою. 1942–1943 рр. — архієпископ Київський і Чигиринський. З 1945 р. в еміграції у Карлсруе (Німеччина). З 1953 р. — митрополит УАПЦ в еміграції, голова Богословського наукового інституту УАПЦ. Автор праць з богослів'я.